

POBAČAJ – NIJEKANJE PRAVA NA ŽIVOT

DR. STIPE NOSIĆ, OFM, RIJEKA

UVOD

Pobačaj ili abortus je termin koji je vrlo često u svagdašnjoj uporabi. On je, nažalost, i čin koji se svedevnice obavlja, iako ga se ponekad čak i ne naziva tim imenom. No, bez obzira na to kako o njemu govorili i kako ga promatrali, on je uvijek prekid života nerođena čovjeka. Cilj nam je pokazati kakve etičke posljedice izaziva namjerni pobačaj (abortus artificialis, voluntarius ili provocatus) i kakvo se zlo pojedinim ljudskim bićima njime čini. Kod toga imamo na umu činjenicu da pobačaj zadire u jedno od najosnovnijih prava čovjeka – prava na život. Zato, da bismo ovaj čin mogli ocijeniti s etičkog stajališta, nužno je znati od kojeg se trenutka može govoriti o pravu čovjeka na život. Nezaobilazno je, dakle, i prvo pitanje: kada nastaje čovjek?

1. Početak personalnog života čovjeka

Kada je riječ o pitanju trenutka nastanka ljudskog bića, odmah valja reći da nema potpunog odgovora. Djelomično ipak na njega odgovaraju spoznaje koje u ovom trenutku nude različite znanstvene discipline. Tako, zahvaljujući novijim znanstvenim otkrićima, nije više diskutabilna činjenica da čovjek u biološkom smislu nastaje u trenutku začeća, odnosno u trenutku oplodnje ženske jajne stanice od muškog spermija.

U novije doba diskusije se, stoga, pomiču u smjeru pitanja trenutka nastanka osobnosti čovjeka. Aktualno pitanje glasi: kada čovjek postaje osoba? O tom pitanju, kao nekoć o pitanju nastanka duše¹, stvorene su različite teorije. Većina, u čiju se skupinu u prvom redu ubrajaju stručnjaci embriolozi, drži da je početak osobnosti isti kao i biološki, tj. u spajanju muškog spermija i ženskog jajašca.² Drugi drže da je to trenutak ugnježđenja oplodnog jajašca, što se događa otprilike od 7-og do 12-og dana nakon oplodnje. Neki opet vrijeme iza toga razdoblja smatraju trenutkom nastanka personalnog života čovjeka, jer tek nakon toga (otprilike oko 14

¹ O pitanju nastanka duše bilo je u povijesti mnogo različitih teorija, od generacionizma, po kojem duša nastaje stvarateljskim roditeljskim činom, do sukcesivnog poduhovljenja. Zavisno od stupnja znanstvene spoznaje, pronalazeni su različiti termini pomoću kojih se pokušava riješiti tajna nastanka konkretnog pojedinca. O tome vidi: F. BÖCKLE, *Probleme um den Lebensbeginn: II. Medizinisch-ethische Aspekte*, u: *Handbuch der christlichen Ethik*, sv. 2, Herder, Freiburg 1978, str. 36–59.

² Spomenimo samo embriologa svjetskog glasa Ericha Blechschmidta koji je eksperimentirajući došao do zaključka da je čovjek od početka čovjek. Usp. njegovu knjigu: *Wie beginnt das menschliche Leben*, Stein am Rhein/Švicarska 1976.

dana nakon oplodnje) nastaje individualizacija čovjeka – onemogućen je, naime, nastanak blizanaca.³ I, na koncu, ima onih koji za početak čovječje osobnosti drže trenutak oblikovanja prstenova velikog mozga i diferencijacije moždanih funkcija fetusa.⁴

No, bez obzira na različite teorije i različita shvaćanja o početku čovječjega života, etički gledano, život čovjeka je od početka, tj. od oplodnje, vrijedan.⁵ Teško je, naime, i zamisliti da bi mogla postojati dva trenutka nastanka čovječjeg života, kao da bi do jedne određene faze razvoja bilo u pitanju nešto drugo, ili mogućnost da se oblikuje nešto drugo, a tek nakon tog određenog trenutka da je riječ o čovjeku. Takav se zaključak ne može spojiti ni sa znanstveno utvrđenim činjenicama. One govore u prilog tezi da je čovjek od početka čovjek, jer je kod oplodnje sadržano već sve što će jednog dana nastati.⁶ Riječ je, dakle, o jednom stvarateljskom činu u kojem je čovjek odmah to što jest i tijelom i dušom.⁷ Naravno, razvoj njegova tijela i duha još čeka i ovisi o mnogo čimbenika. No, što se etičke vrijednosti tiče, čovjek isto vrijedi na početku svojega života, dakle i prije rođenja, kao i na svršetku. Iz tog razloga čovjek biološki i personalno, njegovo tijelo i duh, traži poštovanje i respekt od samog početka.

2. Pravno gledište pobačaja

U većini svjetskih ustava ističe se ljudsko dostojanstvo kao vrhovno pravo čovjeka i ono je osnovica za sva druga prava. Također svi osnovni pravni dokumenti međunarodnog značenja ističu pravo djetetu da se rodi i da živi.⁸ Ipak, u većini država zakoni koji se odnose na zaštitu života čovjeka prije rođenja, nisu vjerni ustavnim načelima. Jednostavno rečeno, oni prelaze ustavne okvire i rade protiv života čovjeka. Tako se sasvim legalno može prekinuti započeti život, tj. lišiti mladog čovjeka tog osnovnog njegova prava. I da stvar bude gora, to se u prvim tjednima prenatalnog života može učiniti bez ikakvih ograničenja. Nerođeno dijete u tom razdoblju nema nikakve pravne zaštite.

Takva je juridička zbilja, a praksa je još nesklonija nerođenom djetetu. U praksi se tek nakon rođenja djeteta priznaje status osobe. Ona labava pravna zaštita prije rođenja ne znači mnogo, jer se uvijek može pronaći »indikacija« na osnovi koje čovjek opravdava dizanje ruke na to bespomoćno stvorenje. Tako se za prikrivanje ove teške pravne zloupotrebe i oduzimanja prava na život najčešće koristi izgovor tzv. »socijalne indikacije«, na temelju koje se dopušta pobačaj da bi se navodno umanjila socijalna ugroženost.⁹ Tu su, dalje, medicinska, eugenička,

³ Iz činjenice da je ljudska zigota u početku djeljiva, oni zaključuju da o njezinoj osobnosti još nije odlučeno, postavljajući logičko pitanje: može li se govoriti o osobnosti bića za koje se još ne zna je li riječ o jednoj ili dvije individue? Usp. npr. W. WOLBERT, Wann ist der Mensch ein Mensch? Zur Frage nach Beginn und Ende personalen Lebens, u: Moral-theologisches Jahrbuch... – im Auftr. d. Arbeitsgemeinschaft d. Dt. Moraltheologen hrsg. Mainz: Matthias-Grünwald-Verlag, 1 (1989) str. 28.

⁴ Stručnjaci se, međutim, razlikuju u mišljenjima o trenutku ovog procesa. Po mišljenju nekih događa se to 40 dana nakon začeća, po drugima tek nakon tri mjeseca.

⁵ Različite teorije iscrpno komentira Werner Wolbert u navedenom članku str. 15–33.

⁶ Usp. E. BLECHSCHMIDT, nav. dj. str. 30.

⁷ Ipak, službena crkva ne žuri u ovoj stvari s tvrdnjama. Upravo zbog različitih pogleda ne ulazi u pitanje poduhovljenja. To izričito kaže u »Izjavi o pobačaju« koju je izdala Kongregacija za nauk vjere 18. 11. 1974. Usp. bilješku 19 tog dokumenta.

⁸ Ljudsko dostojanstvo štite i poznati međunarodni pravni dokumenti kao što su: Opća deklaracija OUN o pravima čovjeka od 10. prosinca 1948, Međunarodni ugovor o civilnim i političkim pravima (odobren od Ujedinjenih nacija 16. prosinca 1966) kao i Završni akt evropske Konferencije o sigurnosti i suradnji od 1. kolovoza 1975.

⁹ Koliko je u praksi izigrano pozivanje na tzv. indikacije, govori podatak da npr. u SR Njemačkoj, jednoj od

etička, psihološka i druge indikacije pomoću kojih se djetetu oduzima osnovno pravo, pravo na život. Proizlazi da sam zakon ugrožava život, umjesto da ga štiti. Već tu, na prvoj stubi, u pisanom obliku, pada na ispitu naš pravni sustav. Nije, zato, čudo što se u praksi nerođeni čovjek tako olako odbacuje. Nerođeni čovjek nema snage da se brani a još manje ima mogućnost da se nekome žali. Tako ove povrede ljudskog prava obično bivaju neregistrirane ili pak prikazane u blijedim statističkim podacima. A kada je riječ o broju pobačaja, valja voditi računa o tome da su službene brojke¹⁰ obično puno manje od stvarnog broja učinjenih pobačaja. No, točan broj i nije tako važan. Činjenica da se pobačaji čine sama je po sebi već dovoljno strašna, i kada je riječ o legalnom pobačaju, govori o apsurdnu današnjeg zakonodavstva na području ljudskih prava, a ilegalni pobačaj također dijelom govori o mentalitetu koji je proizveo nehumani zakon.

a) »Pravo« na pobačaj

U kontekstu pronalaženja indikacija, odnosno opravdanja za pobačaj, i u kontekstu diskusija koje se o pobačaju vode, upotrebljava se često argument kojim se želi istaknuti »pravo žene« da učini pobačaj. Ta naoko humana parola, jer govori o navodnom pravu žene i o navodnoj njezinoj slobodi, nehumana je i protupravna. Oprečna je onoj, također pogrešno postavljenoj, »pravu na dijete«, po kojoj opet žena umjetnim putem ima pravo doći do djeteta. Spomenute parole zapravo odražavaju stav po kojem se dijete tretira kao vlasništvo žene, koja ima pravo u svakom trenutku odlučiti o njegovoj sudbini. Kod toga se ne pomišlja da je riječ o odluci koja duboko zadire u sudbinu drugog bića, koje je biće za sebe, samo što je još bespomoćno i vezano uz majku. Nije riječ samo o ženi, nego o više pravnih subjekata: o ženi, djetetu i ocu djeteta. Njihova prava međusobno se isprepliću i ni o jednom se ne može govoriti posve izolirano.

Svako, naime, pravo ima svoju granicu na osnovnom pravu drugoga, tako i navodno »pravo« na pobačaj zadire duboko u najosnovnije pravo, pravo na život. Pa ako itko, nerođeno dijete bi trebalo imati to pravo.

A da je tzv. »pravo« na pobačaj sumnjive osnove, znaju i političari. Oni se, naime, polemikama o tome – zakonski zabraniti ili dopustiti pobačaj – koriste u političke svrhe. Činjenica je da se diskusije o toj temi dirigirano vode i da su postale svojevrsan način za lov na birače. Kako npr. shvatiti nepisano pravilo da se uoči svake izborne kampanje na Zapadu javljaju političke partije koje svoje birače dobivaju, između ostalog, i na obećanju da će se zauzimati protiv prakse pobačaja, ili pak druge političke stranke koje zagovaraju pobačaj?¹¹ Tako nije rijedak slučaj da pojedine stranke svoje programe temelje na zahtjevu za isključenjem pobačaja. Nažalost, kada prođe izborna kampanja, bez obzira na to jesu li osvojile vlast, stranke obično zaboravljaju dana obećanja. Steče se dojam da političari sasvim svjesno manipuliraju osjećajima određenog broja birača. U toj pojavi ima, međutim, i nešto utješnoga jer ona ilustrira činjenicu da još uvijek ima ljudi koji zdravo rezoniraju i koji bi htjeli zaštititi nerođenu djecu. Nažalost, političari to znaju i zloupotrebljavaju.

Valja ipak biti svjestan da, kada je riječ o diskusijama između zagovornika i protivnika pobačaja, rješenja nisu tako jednostavna kako pojedini diskutanti žele prikazati. Istina je, naime,

ekonomski najjačih država, godišnje više od 80 posto pobačaja bude učinjeno zbog »socijalne ugroženosti«. Usp. Der verleugnete Rechtsstaat. Zur Problematik des Schwangerschaftsabbruches, (= Kirche und Gesellschaft) Köln 1987, str. 3.

¹⁰ U Hrvatskoj je u razdoblju od 1960–1980, taj broj iznosio 853.141.

¹¹ I mi u Hrvatskoj doživjeli smo to uoči prvih višestranačkih izbora.

da u državama ni s jednim ni s drugim zakonskim rješenjem (ni u onima u kojima je pobačaj zakonski dopušten, ni u onima u kojima je zabranjen), situacija ne ide osjetno na bolje. Ondje gdje je pobačaj legaliziran, povećava se njegov broj, a ondje gdje je zabranjen (npr. u Irskoj i donedavno u Bugarskoj) povećava se broj ilegalnih i za majku vrlo opasnih pobačaja.

To navodi na zaključak da zakonski paragraf, bez obzira na to kako rigorozan bio, neće ukloniti ovo suvremeno zlo koje se zove pobačaj, niti će sama zakonska odredba izmijeniti ponašanje prema nerođenom. Ali zakon, ako je ispravan, može pridonijeti učvršćenju moralnih stavova i biti svojevrsna podrška dobroj odluci. Bez diskusije je, dakle, činjenica da bi zakon trebao pratiti ispravan moralni stav, ali bi još prije zakona trebalo učiniti mnogo toga na izgrađivanju savjesti i mijenjanju mentaliteta suvremenog čovjeka.

b) Stav hrvatskog zakonodavstva

Bez obzira na to što je moć zakona u mijenjanju stava prema nerođenom čovjeku sasvim ograničena, ipak bismo trebali biti zainteresirani da u našoj domovini bude na snazi pravedan i iznad svega human zakon koji će čovjeku osiguravati tjelesnu i moralnu zaštitu od samog početka njegova života. Trenutačno to nije slučaj. U Hrvatskoj, naime, vrijedi zakon koji je u travnju 1978. god. stupio na snagu pod imenom: »Zakon o zdravstvenim mjerama za ostvarivanje prava na slobodno odlučivanje o rađanju djece«¹². Po tom zakonu pobačaj se bez poteškoća obavlja. Preciznije rečeno, nerođeni čovječji život do 10 tjedana nije uopće zaštićen. Do te starosne prenatalne dobi njegova sudbina prepuštena je odluci žene-majke, dakle i njezinom mogućem hiru, za što uopće nisu predviđene nikakve zakonske sankcije.¹³

Nerođeno dijete starije od 10 tjedana ima slabu zaštitu, a ta je zaštita mišljenje komisije koje se opet treba formirati na temelju istog zakona.¹⁴ Zakon nabraja medicinsku eugeničku i etičku indikaciju, koje u praksi omogućuju komisiji da se uvijek odluči protiv života djeteta.¹⁵

Novi ustav Republike Hrvatske donio je, međutim, odredbu koja može bitno izmijeniti situaciju u ovoj stvari. Ona je izražena paragrafom: »Svako ljudsko biće ima pravo na život.«¹⁶ Neosporno je da ova ustavna odredba garantira pravo na život. I na temelju nje će sigurno biti donesen zakon koji će ga štiti. Ostaje, međutim, i dalje nejasno kako i u kolikoj mjeri će zakon zaštititi nerođenog čovjeka.¹⁷ Ako to bude učinjeno po uzoru na dosadašnje rješenje, bit će to nepravedni zakon koji će iznevjeriti i spomenuto ustavno načelo. Ubijanjem nerođene djece ne može se, naime, postići »dobro«, ni onda kada se time želi riješiti socijalne probleme ili ispraviti naneseu nepravdu (npr. zatrudnjenje kao posljedicu silovanja). Za takve poteškoće pravo mora naći druge izlaze. Zakonodavac ne smije na liječnika ili na komisiju staviti tako veliki teret da odlučuje o životu ili smrti nerođenog djeteta. Ako to učini, omogućuje liječniku ili članovima komisije da budu npr. »socijalne ubojice«, ako iz socijalne indikacije dopuštaju ili čine pobačaj. A pobačaj ne može nikada biti rješenje socijalnih niti drugih problema.

¹² Zakon je izglasao Sabor Republike Hrvatske a objavljen je u »Narodnim novinama«, Zagreb, br. 1252–1978 od 21. travnja 1978.

¹³ Ne donose se nikakva ograničenja niti se traže neki uvjeti. Samo se kaže da se pobačaj do tog roka može izvršiti. Usp. čl. 15.

¹⁴ Usp. isto.

¹⁵ Usp. isto, čl. 22.

¹⁶ Ustav je proglašen i stupio na snagu 22. prosinca 1990. Usp. čl. 21.

¹⁷ Postoji realan strah da ta zaštita neće biti dovoljno naglašena. Već nekoliko puta nakon što je donesen novi Ustav, u Saboru je raspravljano o toj temi, ali zakon nije izglasao.

c) Crkveni stav prema nerođenom

U naše vrijeme, koje vrijedi kao doba u kojem je poljuljana ljestvica vrijednosti, još nije postalo jasno da je zauzimanje ispravnog stava čovječanstva prema nerođenom čovjeku od velike važnosti za pravni sustav i za budućnost čovječanstva uopće. Dok se to ne shvati, bit će sebičnih i zlih zakona koji će dopuštati pobačaj i sramotiti suvremeni pravni sustav. Za Crkvu, i što se pravnog i etičkog aspekta tiče, nema nedoumica. Ona zahtijeva strahopoštovanje prema nerođenom ljudskom životu. Za nju je pobačaj napad na život i oduzimanje najosnovnijeg i najprirodnijeg ljudskog prava. Zato ona štiti ljudski život od samih njegovih početaka. Od davnine osuđivala je pobačaj kao veliko zlo. A novi crkveni zakonik veže uz to djelo kaznu ekskomunikacije¹⁸, čime želi pokazati o kako ozbiljnom prekršaju je riječ. Sveta Stolica u »Povelji o pravima obitelji« ističe da je pobačaj »izravna povreda osnovnog prava na život svakog ljudskog bića«. Zbog toga također isključuje manipulaciju ljudskim zametkom, kao i zahvate »u genetičku baštinu ljudske osobe«, ako se ne poduzimaju u svrhu liječenja.¹⁹

U najnovije vrijeme crkva se, zbog novih načina ugrožavanja nerođenog čovjeka, ponovno digla na obranu ugroženog nerođenog života, posebnim dokumentom koji je izdala Kongregacija za nauk vjere.²⁰ Tu se donose određena mjerila koja služe za ispravno ponašanje na važnijim područjima biomedicine kao što su umjetna oplodnja i medicinski zahvati na embrijima. Zanimljivo je da dokument ne nastupa tvrdnjama koji bi se, s obzirom na spomenuta različita shvaćanja i teorije, mogle dovesti u pitanje. Ne ulazi u finese ove problematike, ali sasvim jasno i odrješito čovjeka stavlja pod zaštitu od početka.²¹

Crkveni stav uključuje i zaštitu djeteta s utvrđenim malformacijama. Ta činjenica neupućene obično iznenađuje, pa ćemo stoga ukratko analizirati crkveni stav prema metodi pomoću koje se donose sudbinske odluke za bolesno nerođeno dijete.

3) Prenatalna dijagnoza i pobačaj

Poznato je da je moderna znanost stvorila takve tehničke mogućnosti da se čak i vizualno može pratiti razvoj djeteta u majčinoj utrobi. Mnogi bračni parovi koriste se ovim tehničkim mogućnostima jer su vrlo zainteresirani da saznaju nešto više o razvoju svojega nerođenog djeteta. Neki za to imaju dobre razloge, npr. oni od kojih jedno ili oboje idu u bolesnike s rizikom nasljednih bolesti, parovi koji su u krvnom srodstvu ili u čijem rodbinskom krugu ima defektne djece, kao i roditelji koji već imaju defektnu djecu i plaše se da bi se s njihovim slijedećim djetetom to isto moglo dogoditi. Ovima na usluzi stoji prenatalna dijagnostika i druge znanstvene discipline.²²

¹⁸ »Codex iuris canonici« stupio je na snagu 25. siječnja 1983. Usp. can. 1398.

¹⁹ Ovaj dokument objavljen je 22. listopada 1983. Usp. čl. 4.

²⁰ Riječ je o dokumentu »Donum vitae« koji je 22. veljače 1987. potpisao prefekt ove kongregacije kardinal Josip Ratzinger. Dokument ćemo ovdje citirati prema izdanju Kršćanske sadašnjosti, Zagreb 1987. (= Dokumenti 88). Dalje samo »Donum vitae«.

²¹ Doslovno kaže: »Prema tome, od prvog časa svojega postojanja, tj. otkad se uobličili kao zigota, plod ljudskog rađanja zahtijeva bezuvjetno poštovanje koje dugujemo ljudskom biću u njegovoj tjelesnoj i duhovnoj cjelokupnosti. Ljudsko biće mora se poštivati i s njime valja postupati kao s osobom od samoga njegova začeća, pa mu se stoga od toga istog časa moraju priznati prava osobe, među kojima je prije svega nepovredivo pravo svakog nevinog ljudskog bića na život.« »Donum vitae« str. 19.

²² Npr. teratologija koja proučava malformacije i govori o teratogenim čimbenicima koji uzrokuju nastanak poremećaja. Ova znanost razlikuje endogene čimbenike, koji se gametama prenose u naslijeđe i egzogene, koji

Očito je da ove nove tehničke mogućnosti mogu biti u vezi s pobačajem. Budući da je prenatalna dijagnoza novije iskustvo, precizirat ćemo što se pod njom podrazumijeva.

Pod prenatalnom dijagnozom misli se na preglede djeteta u majčinoj utrobi a koji idu za tim da prate njegovo ponašanje i razvoj kao i natprosječni rizik za određenu bolest²³.

No, kada se govori o prenatalnoj dijagnozi u užem smislu riječi, u smislu u kojem se najčešće ovaj pojam i upotrebljava, misli se na preglede koji se obavljaju prije 22. tjedna bremenitosti, s ciljem da se pomogne roditeljima, odnosno trudnici, da donesu odluku o prekidu ili nastavku trudnoće. Danas već postoji više tehnika kojima se služi prenatalna medicina. Tu su u prvom redu gotovo bezopasne, kao što su pregledi ultrazvukom i ispitivanje plodne tekućine u 17. tjednu trudnoće. Zatim su tu one s većim rizikom za majku ili dijete, npr. fetoskopija, kod koje se u maternicu uvlači optička sprava da bi se pregledalo dijete ili novija praksa po kojoj se tom prilikom uzima komadić tkiva djeteta u svrhu biopsije.

Prenatalna dijagnoza, općenito uzevši, za razliku od one u užem smislu riječi, nije nešto što bi se kosilo s crkvenim naukom. Dapače ona je poželjna s ciljem da se utvrde poremećaji i da se učini sve da se oni isprave. U tom smislu spomenuta instrukcija kaže: »... dopuštenima se moraju smatrati svi zahvati nad ljudskim zametkom pod uvjetom da poštuju život i nepovredivost zametka, da sami po sebi ne uključuju nerazmjerne opasnosti, već da su usmjereni njegovu ozdravljenju, poboljšanju njegova zdravstvenog stanja ili njegovu individualnom opstanku.«²⁴ Odmah zatim dokument citira papu Ivana Pavla II. koji također vrlo blagonaklono gleda na terapijske prenatalne zahvate.²⁵

Nisu, dakle, problematični zahvati na embrijima s kojima se samom embriju želi učiniti nešto dobra, ispraviti neku anomaliju ili genetski uvjetovanu bolest. Cilj prenatalne dijagnostike i genetskih savjetovališta trebao bi to i biti. Problem nastaje kada se želi doći do dijagnoze s ciljem da se roditeljima pomogne donijeti odluku o pobačaju u slučaju da postoji siguran nalaz genetskog poremećaja ili teškog oboljenja djeteta i kada se embrij želi žrtvovati radi drugih embrija ili ljudi. Onima koji staju na stranu protiv života bolesnog nerođenog djeteta mogu se postaviti pitanja: Kako to da se bolesno dijete prije rođenja može ubiti, a poslije ne? Zar Božja zapovijed »ne ubij« vrijedi samo kada je riječ o rođenima? Tu se javljaju i mnoga druga, npr.: Tko jamči da dijete koje je bolesno neće biti radost njegovih roditelja i vrijedan član ljudskoga društva? Tko garantira da tom selekcijom nećemo osiromašiti svijet za jednog genija? Gdje je granica tog selekcioniranja? Zar bolestan čovjek nema isto pravo na život, bio rođen ili nerođen?

Slična pitanja moglo bi se postaviti i roditeljima koji očekuju neželjeno dijete i žele ga se riješiti.

Protiv prakse pobačaja bolesne djece govori i činjenica veze takve rođene djece i njihovih roditelja koja je često mnogo jača nego sa zdravom djecom, jer su bolesna djeca upućenija na njihovu pomoć. Protiv te prakse jest i spremnost mnogih obitelji da posvoje takvu djecu. Osim toga, svaka prenatalna dijagnoza, bez obzira na to što se donosi na osnovi sigurnih podataka, nosi u sebi određenu dozu nesigurnosti.

preko okoline djeluju na dijete izvana. Usp. T. ŠVOB i suradnici, *Osnove opće i humane genetike*, Zagreb 1990, str. 173.

²³ Postoji indikacijska lista od pet kategorija za natprosječni rizik oboljenja djeteta. Usp. TRAUTE M. SCHROEDERKURTH, *Pränatale Diagnostik*, u: *Handwörterbuch religiöser Gegenwartsfragen*, Herder, Freiburg 1986, str. 365–366.

²⁴ »Donum vitae«, str. 21.

²⁵ Usp. isto, str. 22.

4) Etička ocjena legalizacije pobačaja

Kao polazište za etičku ocjenu pobačaja potrebna je svijest da je život nešto dobro, a uništenje života zlo. I kršćanstvo, iako životu ne pridaje apsolutnu vrijednost, traži da se život poštuje kao Božji dar i da mu se osigura odgovarajuće dostojanstvo. Čak su i zagovornici pobačaja, kao i donositelji zakona o pobačaju, često tog mišljenja. Oni, kad se izjašnjavaju za pobačaj, ne tvrde da je pobačaj dobar i da nije zlo uništiti čovječji život prije rođenja. Pobačaj zagovaraju iz razloga koji se otprilike mogu svesti na strah pred novim životom ili izbjegavanje problema koje bi novi život sa sobom mogao donijeti. Naravno, svoje stavove opravdavaju uzvišenijom motivacijom, a to je tvrdnja da je riječ o dobrima koja su u međusobnoj konkurenciji, pa se oni odlučuju za veće dobro. Tako npr. dobrom žene opravdavaju svoje stavove za abortus i mnogi liječnici koji ih izvode. Obično ističu da štite život žene i njezinu slobodu.

Ne negirajući česte komplicirane i po život opasne situacije u kojima se majka nalazi, moramo uočiti da su pozicije s kojih se ovdje prosuđuje ipak pogrešne. Tako, da bi se spasila majka ne smije se dopustiti ubojstvo djeteta (osim indirektno – liječeći majku). Jer dok se, s jedne strane, brani pravo žene na slobodu, ne može se, s druge strane, zaboraviti pravo djeteta na život. Osim toga, to dijete je potencijalna žena, pa je »pravo žene« i sloboda žene u slučaju pobačaja ugrožena. U upotrebi je često i argument da se ozakonjenjem pobačaja smanjuje broj ilegalnih pobačaja, a navode se i mnogi drugi motivi kojima se opravdava legalizacija pobačaja.

Međutim, da bi se riješio socijalni ili bilo koji drugi problem, ne smije se dopustiti dizanje ruke na nemoćno dijete. Zato, bez obzira na kompleksnost problematike i djelomičnu utemeljenost nekih argumenata, ipak valja reći da nema pravog i dovoljnog razloga da se pobačaj ozakoni. Nitko, naime, nema pravo donijeti jedan tako nehuman zakon koji niječe najosnovnije pravo – pravo čovjeka na život. A što se tiče tajne trenutka nastanka osobnosti čovjeka, kojom se legalizacija pobačaja pokušava opravdati, stječe se dojam da se rješenjem ove nepoznanice ne bi potpuno riješio problem. Iz samih teorija o nastanku čovječje osobnosti dade se, naime, zaključiti da je riječ o procesu u kojem kasnija faza ima nešto što nije bilo vidljivo u ranijoj, ali je u njoj bilo nazočno, što govori o neutemeljenosti zaključaka o nastanku ljudske osobnosti u određenim trenucima. No, kada bi se, recimo, i došlo do sigurnog zaključka da osobnost čovjeka nastaje u nekoj kasnijoj fazi, stvorila bi se razlika između nastanka tjelesnog i nastanka osobnog života čovjeka. Ipak se samo osobnosti čovjeka ne bi moglo zagarantirati ljudsko dostojanstvo i tek s tom osobnošću pravo na rođenje. Postavilo bi se pitanje zaštite ljudske biološke stvarnosti, koja je već programirana da relativno samostalno postane osoba.²⁶ Riječ je, dakle, o samostalnom pravnom subjektu koji se, kod stvaranja zakona, ne bi tako jednostavno smio zaobići. Zato, ako pođemo od činjenice da je pobačaj u većini država ozakonjen, i to na način da mu u prvim mjesecima ljudskog života na putu ne stoje nikakve zapreke niti uvjeti, možemo zaključiti da takav zakon nema etičkog opravdanja. Zakon koji nosećoj ženi, ili nekom drugom, daje pravo da svojevoljno odluči o sudbini nerođenog djeteta, može se kušati pravdati željom da se izbjegne neke probleme, ali takav zakon nema potpunog etičkog opravdanja. Takvo rješenje, po kojem se niječe pravo čovjeka da se rodi, doneseno je samo stoga što je nerođeni život još tako krhak i bez mogućnosti da se brani.

Stoga, bez obzira na to iza kojih se motiva legalizacija pobačaja zaklanjala, valja jasno reći da se protivi Božjoj zapovijedi »ne ubij«. Čovjek je i prije rođenja čovjek i pripada mu ljudsko dostojanstvo. Zato je ubiti nerođenog čovjeka u biti isto kao i ubiti već rođenog. Nema mjesta

²⁶ Usp. F. BÖCKLE, *Probleme um den Lebensbeginn*, nav. dj., str. 44.

govoru o nekom »predčovječnom razdoblju«. Niti, u tom smislu, može biti govora o granici na mjeseci i tjedne, kao npr. u prošlosti, dok se nije znalo za mnoge detalje u čovječjem ranom razvoju. U ovom smislu valja voditi računa o činjenici koja u novije vrijeme sve više dolazi do izražaja – da mnoga kontracepcijska sredstva zapravo otežavaju ili sprečavaju ugnježđenje oplodnog jajašca, odnosno da su ona abortivnog karaktera²⁷ i da, bez obzira na to što zakonski nije riječ o pobačaju, uništavaju život čovjeka na samom njegovu izvoru.

Zaključak

Izlazi da nitko nema pravo raspolagati tuđim životom. Zato je pobačaj napad na život i nijeće pravo na život nerođenom djetetu. A legalizacija i praksa vršenja pobačaja jest pokušaj društva da na taj način uđe u sudbine nerođenih, zelevći tako riješiti određene svoje probleme. Društvo je, međutim, pozvano ne da uništava ljudske živote nego da im pruži pravnu i moralnu zaštitu. Pobačaj, dakle, nije rješenje. Rješenje treba tražiti u drugom pravcu, koji mora pratiti stvaranje mentaliteta otvorenog životu. Tek kada obiteljska zajednica prihvati kao normalno da s djetetom u dom ulazi promjena, koja nužno uključuje žrtvu i odricanje, i to za sve članove obitelji a posebno za majku, stvari će se početi mijenjati. Promjena na bolje započeti će onda kada se roditelji pomire s tim da dijete koje u početku nije bilo planirano ipak treba prihvatiti širokogrudno, bez obzira na to što će ono poremetiti njihov plan o godišnjem odmoru, što će još više opteretiti možda ionako skroman obiteljski budžet, što će se morati seliti u veći stan ili još gore, postojeći skućeni stambeni prostor dijeliti s još jednom osobom više.

Otvorenost nerođenom životu uključuje, dakle, spremnost na žrtvu, ali istodobno uživanje obiteljske sreće koja je s novim životom povezana.

Istina je, dakle, da je nerođeno dijete čovjek kojemu pripada ljudska čast i dostojanstvo. Zato, bez obzira na riječ zakona, u svijest suvremenog čovjeka mora dublje prodrijeti ta činjenica do koje su došle različite znanstvene discipline. Pa i ako uzmemo u obzir postojanje različitih teorija i shvaćanja o početku konkretne povijesne ljudske osobnosti, s etičke točke gledišta nema mjesta različitom gledanju na čovječji život i na njegovu zaštitu. Bez obzira na to što se precizno, eksperimentima potvrđeno, ne može saznati kada se događa individualizacija i poosobljenje čovječjeg života, ne otpada obveza da se on štiti od samog početka. To neznanje ne daje pravo igrati se njegovom sudbinom.

I ne smije biti tzv. indikacija zbog kojih bi se pobačaj smio obaviti, niti rokova u kojima bi se mogao obaviti. Konkretno u našoj domovini, usprkos tome što još vrijedi stari zakon po kojemu se pobačaj obavlja, svakom čovjeku, a posebno kršćaninu, trebalo bi biti jasno da je riječ o nehumanom rješenju. Zato treba smoci snage priznati da je legalizacija pobačaja pitanje na kojem je palo na ispitu internacionalno zakonodavstvo i da je to sramna točka suvremenog društva.

²⁷ Usp. T. RABE; B. RUNNEBAUM, Kontrazeption: Methoden, Indikation, Kontraindikation, Springer, Berlin; Heidelberg; New York 1982, (= Heidelberger Taschenbücher; sv. 213) str. 215.